

Bron: Korthagen, F. (2005). De leraar als persoon. *Platform Pabo nr. 9*, 2-3.

DE LERAAR ALS PERSOON

Prof. dr. Fred Korthagen

IVLOS, Universiteit Utrecht en Instituut voor Multi-level Learning te Amsterdam

The teacher as a person is the core by which education itself takes place (Tickle, 1999).

Wat was kenmerkend voor die goede docent die je je nog van vroeger herinnert? Als je deze vraag aan mensen stelt, krijg je vaak antwoorden als: die docent was enthousiast, betrokken, had liefde voor het vak, was zorgzaam voor de leerlingen, was inspirerend, enzovoorts. Al dat soort persoonlijke kwaliteiten noemen we tegenwoordig, in navolging van Ofman (1992) *kernkwaliteiten*. Het is opvallend dat deze zo weinig aandacht krijgen in de lijsten met competenties die tegenwoordig in onderwijsland circuleren.

In dat opzicht is competentiegericht opleiden naar mijn idee wat beperkt. Het goede ervan is dat het opleiders en (aanstaande) leraren dwingt om stil te staan bij de vraag wat een leraar moet weten en kunnen. Echter, zoals Hamachek (1999) zegt: *Consciously, we teach what we know, unconsciously we teach who we are*. Kernkwaliteiten verwijzen naar “who we are”, naar onze diepere kern en hoe die zich uitdrukt in onze beroepsidentiteit.

Het ui-model, dat gebaseerd is op Dilts (1990), verbreedt het competentiegerichte denken. Het beschrijft nog vijf andere *lagen* in het functioneren van leraren en daarmee dus ook verschillende lagen waarop de leraar kan reflecteren.

Het is gebruikelijk dat leraren reflecteren op de *omgeving*, bijvoorbeeld klassensituaties, en hun *gedrag* in die situaties. De aandacht voor *competenties* die dit gedrag bepalen, is momenteel – zoals gezegd – nogal groot. We staan er soms wat minder bij stil dat competenties op hun beurt bepaald worden door *overtuigingen*. Als je bijvoorbeeld gelooft dat leerlingen streng aangepakt moeten worden, ontwikkel je andere competenties dan als je gelooft dat het er vooral om gaat zorgzaam te zijn voor leerlingen. Er zijn ook overtuigingen die met jezelf te maken hebben, met je (*beroeps*)*identiteit*. Daarbij gaat het om je

(professionele) zelfbeeld. Ten slotte zijn er de diepere drijfveren, jouw persoonlijke missie of roeping. Dat is de laag van *betrokkenheid*, ook wel de laag van spiritualiteit genoemd. Dit is een transpersoonlijke laag, omdat deze de geïsoleerde persoonlijkheid overstijgt. Voor veel mensen gaat het hierbij ook om een religieuze betekenis.

Al deze lagen beïnvloeden elkaar wederzijds. Problemen die leraren ervaren zijn te herleiden tot discrepanties tussen de lagen. Een voorbeeld. Een lerares wil kinderen vooral liefde bieden (laag van *betrokkenheid*) en ziet zichzelf als een liefdevol, zorgzaam mens. Ze wordt evenwel geconfronteerd met een groepje nogal lastige, weinig respectvolle jongens en weet daar niet goed mee om te gaan. Er zit dan bijvoorbeeld een discrepantie tussen de laag van *betrokkenheid* en de laag van de omgeving of tussen de laag van identiteit (zelfbeeld) en competenties.

Als de zes lagen in harmonie zijn met elkaar dan ontstaat wat Csikszentmihalyi (1999) *flow* noemt: het verschijnsel waarbij je jezelf als een vis in het water voelt. Je handelt dan zowel in overeenstemming met wie je bent als in overeenstemming met wat nodig is in de omgeving. Csikszentmihalyi staat samen met een andere beroemde Amerikaanse psycholoog, Seligman, aan de wieg van een nieuwe stroming in de psychologie, *positive psychology*, die benadrukt dat we in het verleden teveel zijn uitgegaan van wat er mis is met mensen (en wat “gerepareerd” moet worden) en te weinig van hun kracht, van hun kernkwaliteiten. In het ui-model bevinden die kernkwaliteiten zich in de kern, en als er harmonie is tussen de lagen komen ze tot uitdrukking in alle lagen, dus ook in het gedrag. Op die manier beïnvloeden mensen hun omgeving vanuit het beste dat ze in zich hebben. Het meest duidelijk is dat bij grote persoonlijkheden zoals Mandela.

Ook al zijn we niet allemaal van dat kaliber, het is ook voor leraren van essentieel belang dat de kwaliteiten van hun kern doorwerken in hun gedrag. Seligman en Csikszentmihalyi (2000) stellen dat mensen er een effectievere relatie met anderen door ontwikkelen, dat het hen een gevoel van welzijn geeft en dat het leerproces erdoor versneld wordt. De bredere blik op het leraarschap die in het ui-model naar voren komt, kan daardoor veel meer bijdragen aan goed leraarschap dan alleen aandacht voor competenties. Het gaat in mijn visie om het werken aan de afstemming tussen alle lagen, opdat die meer in harmonie met elkaar komen en opdat de kernkwaliteiten van mensen tot uitdrukking kunnen komen. Dat heet *multi-level learning*. En dat is uiteindelijk ook essentieel voor leerlingen! Ook hen gun ik het dat ze regelmatig harmonie tussen de lagen in zichzelf kunnen bereiken en daardoor *flow* ervaren, met als gevolg effectief handelen en leren. Daarbij is een mooi principe van (Almaas, 1995) dat ieder mens in aanleg alle kernkwaliteiten in zich heeft. Zou het niet een mooi doel van onderwijs zijn om die daadwerkelijk bij leerlingen te helpen ontplooien?

Dit moet volgens mij beginnen bij leraren. Het vraagt om een vorm van reflectie waarbij het erom gaat te streven naar afstemming tussen de zes lagen en het daardoor tot ontplooiing brengen van kernkwaliteiten. Dat noemen we *kernreflectie* (Korthagen & Vasalos, 2002). De hierboven beschreven visie op het leraarschap wordt ondersteund door vele andere onderwijsexperts. Zo zegt Tusin (1999): “behavior is a function of self-concept which makes self-concept an essential aspect of teaching and learning to teach”. Hamachek (1999, p. 209) stelt: “the more that teachers know about themselves (...), the better their personal decisions are apt to be about how to pave the way for better teaching.” Zie ook het citaat van Tickle bovenaan dit artikel.

Anders dan sommige mensen denken gaat het bij kernreflectie niet om een therapeutische benadering, maar om een methodiek voor coaching van docenten bij hun *professioneel* handelen. Centraal staat het principe dat wie je werkelijk bent als persoon (als leraar en leerling) serieus genomen dient te worden.

Wie meer wil weten over de beschreven visie of over de kernreflectiemethodiek, kan informatie vinden op www.kernreflectie.nl

Referenties

- Almaas, A. H. (1995). *Essentie: De diamanten weg naar zelf-realisatie*. Heemstede: Altamira.
- Csikszentmihalyi, M. (1999). *Flow*. Amsterdam: Boom.
- Dilts, R. (1990). *Changing belief systems with NLP*. Cupertino: Meta Publications.
- Hamachek, D. (1999). Effective teachers: What they do, how they do it, and the importance of self-knowledge. In R. P. Lipka & T. M. Brinthaupt (Eds.), *The role of self in teacher development* (pp. 189-224). Albany, N.Y.: State University of New York Press.
- Korthagen, F. & Vasalos, A. (2002). Niveaus in reflectie: naar maatwerk in begeleiding. *VELON-Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 23(1), 29-38.
- Ofman, D. D. (1992). *Bezieling en kwaliteit in organisaties*. Cothen: Servire.
- Seligman, M. E. P. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
- Tickle, L. (1999). Teacher self-appraisal and appraisal of self. In R. P. Lipka & T. M. Brinthaupt (Eds.), *The role of self in teacher development* (pp. 121-141). Albany, N.Y.: State University of New York Press.
- Tusin, L.F. (1999). Deciding to teach. In R. P. Lipka & T. M. Brinthaupt (Eds.), *The role of self in teacher development* (pp. 11-35). Albany, N.Y.: State University of New York Press.